tamani Series No. XXXI.

SUDHANDHRA RUTHU SAMHARA

TRANSLATED INTO TELUGU VERSE

STRI,
… Pandit, Training College,
Rajahmundry.

RAJAHMUNDRY.

PRINTED AT THE VIVEKAVARDHANI PRESS.

1897.

శ్రీ వ్యాసేశ్వరాయనమః.

శుద్ధాంధ్ర ఋతుసంహారము

శ్రీ కాళిదాసవిరచితము సంస్కృతము.

మొదటి యాశ్వాసము.

వసంతవర్ణనము.

తే. గీ. తుమ్మెదలబారు విలుగొనయమ్ముఁజేసి,। నెఱవిరియు మావియలరులనక్క ఱకుటమ్ము
లంది, ననకారుజోదు పొందాసపడెడి। వారి యెడఁదల వ్రచ్చఁగవచ్చెఁ జెలువ!

తే. గీ. పూచుఁ జెట్టులు; తమ్ములఁబొలుచు నీరు;
వలపుఁజెందుదు రతివలు; వలచుగాలి;
యించు మునిరేలు; పవళులు నెలమియొసఁగు
నన్నిగడుసొంపె బిత్తరి? యలరుతఱిని. ౨

తే. గీ. పలుగురాలమెట్ల బావులనీళ్లకుఁ। జలివెలుఁగు జిగులకు జవ్వనులకుఁ
బూచు మావిచెట్లకీ చిగురులకారొ। సంగు నంద మింత సందలంబె. ౩

తే. గీ. వేడ్కకత్తెల వట్రువ పిఱుఁదులంద, మరిదు నెఱపట్టుపావడఁ; జెందిరంపుఁ
గావి పలుచని పైఁటలఁగాంచు సొంపు। వలుద చన్గవ జక్కవ పక్కిజంట. ౪

గీ. గుబ్బెతల వీనులను దగు క్రొత్తకొండ। గోఁగు విరి, గదలెడు కఱకురులనడుమఁ
బొలుచు కంగేలి విరజాజిపువులు, నొసఁగు। నందమీయదనం దింత నందరంబె?

గీ. తగుఁజిగి, మరులువగఁ బొగిలెడు మగువల। చనులఁ గందపుఁదడి గనెడి ముత్తె
సరులు, చే జతలను మురుగులు బాహుపురులు, మరునిరవులను మొలతొడవులు

ఆ. గీ. గందపొడిబ్రాఁత నందపు వగలాండ్ర। పసిఁడి యసలు పుట్టువు సరిమొగము
లందు నెదను ముత్తియముల నంటున నుప్పు। చెమటపుట్టు హెచ్చఁజెందునిపుడు

ఆ. గీ. మరునిగొంగ్లివగల విరవిరవోయెడు। నుడలు తేఱుకొనఁగ నుంచుకొంచు
నెలఁత లిపుడు దాయ నెయ్యురుకలయిక। తలఁపుబల్మినె, తహతహపడుదురు.

తే. గీ. పెనిమిటి పెరవిలాతికిఁ జనిన జవ్వ। నుల యొడళులను, జిక్కను, వెలుకఁబాఱ,
వడఁక, మాటికి నద్దియేపనిగనావు। లింపఁ జేయును నెమ్మెను లేనిజోదు. ౯.

తే. గీ. మేనులేని వేల్పు మెలఁతల కలుకైవు। కనులఁ గదలుఁ జెక్కులను దెలుపున
జనులఁ బిగువు, నడుములను వంపుఁ, దననెల। వులను బలుపుగలిగి యలరెనిపుడు

ఆ గీ. నిదురమత్తు వగలనెఱ, యొడళుల, నుంత। లాహిరితమిఁ బలుకుల, బొమలెగయం
జేఁతవంకఁ, జూడి _ఁ,జేసె గుబ్బెతలకు । నలరుతఱిని బువ్వములికి జోదు.

ఆ. గీ వైపుఁ బ్రాలుమాలి ల గలాఁడులు, । మొకపు బొద్దు కుంకుము కటి యగ
గలిపి ప్రేంక ను గంద మలఁదుకొంద్రు । హెచ్చు మచ్చికలను బచ్చచన

ఆ గీ. వలపు వేల్పు వైపు బలిమి నేపని సేయఁ । జాలని మెయికలికి, డాలుచు వడి
వీడి బరువు చీరవేడుకఁ గటి యగ । ల్తావి పావల లక్క కావి వలువ. ౧౦

తే. గీ. మావి తలిరు నీరను కలు ద్రావి, వలపు । నేపునను గండుఁగోయిల యింతిము
గొనెడి; నీ తేఁటియును దమ్మిఁగొమ్మకెంపు। నింపుచున్నది సనురొద సొంపుగొలి

ఆ. గీ. కెంపుఁ జివురు గుబురు వం పిడఁ, బూవులఁ । గనుల కించు కొమలు గాలిఁగద
మావు లిపుడు చేయు మచ్చికంటులయెడఁ । దలనుబొందు తలఁపు మొలకలె

ఆ. గీ. మొదటినుండి పవడపుం గెంపుఁ జివురుల । తోడి పూలగుంపు వీడకుండు
వంతలేమిపేర వటులు ప్రాఁకులు కూర్చు । వంత గ్రొంబరువపు టింతులయెద.

ఆ. గీ. ఆము తేఁటులాను నందపుటలరులు, । మెల్ల గాలిఁగదలు మెత్తననలు,
వెలయులేఁబుపుగురి వెందలివలు, గనఁ । గోడెకాంద్ర వెడ్క గొలుపు నెడ

ఆ. గీ. చేడె? యపుడె పొడమి చెలువ మొగపుఁ జిగి । గొనెడి గోరఁట విరిగుత్తుల
గనిన యేయెడంద గలవాని డెందము । మరుని కోలగముల మఱుగకుండు.

ఆ. గీ. నెరయ వెలుఁగు నగ్గిదొర విరుఱనువంగి, । యెందు మోదుగగము లీదఁగదల,
నేలయప్పడామనింగూడు చెంగావి । చీరగట్టు క్రొత్త చెలువమిపులు. ౧౫

తే. గీ. చిలుకముక్కులకైన మోదుగులు పగులప
వయ్యె; నెది బూదిగావింపవయ్యెఁ గొండ
గోఁగువిరు; లించుపలుకులఁ గోయిల యిది
చెలువపయి బాజుగులమది నలఁచుకతన. ౨౦

తే. గీ. గండుఁగోయిల లెలమిఁ జక్కంగఁ బలుకఁ,
జెవులు సొగియింపఁ దేఁటులు రవళి, సిగ్గు
నడఁకువయుఁగల యిల్లాండ్రయెడయుఁ జేసె
నిముసమునఁ దహతహఁజెంద నేఁడు మరుఁడు.

తే. గీ. వీచునిపుడు గాలి, పూచినమావుల । కొమ్మలఁ గదలుచుచుఁ గోయిల పలు
కులను దెసల నెరపు, చెలమినింపుచుమంచు । పాటులేమిఁ దాఁకువారియె?

ఆ. గీ. వగల మిగులుమగువ నగవువలెను వెలి । మొల్ల పూలతావిఁబొలుచుతో
లిపుడు వలపుడిగిన తపసుల మదిగొను; । వలపుగలఁచు మగలతలఁపుము

జాలు బంగరు మొలనూళ్లు, చనులముత్తె
సరులు, కందని క్రొవ్వన సడలు నొడలు
గలుగు కలుకులు తేఁటి కోయిలల యించు
పలుకు వినువారి యెదగొంద్రు బలిమినిందు. ౨౪.

ఇంచు పలుపూలచెట్టుల నెసఁగుకొనల, । నలరు కోయిలనాదుల నడరుచఱులఁ,
బఱు సిలాజిత్తు ప్రాఁకెడు పదునుగముల,। గట్లఁగని యెల్ల వారును గాంతురెలమి.

ఇంతిఁబాసినలఁగు నెదఁ దెరువరి యిప్డు
తే. పూచు మావిచెట్లఁజూచి, కనుల
మూయు; నేడ్చు; సొమ్మపోవుఁ; జేతనముకు—
బిగుచు; నొక్క—పెట్ట పెనుమొఱయిడు. ౨౬.

తే.
గీ. రగులు కొలుపను వలరాయనిఁ బొలయల్క—।పొలఁతులయెదఁగ్రుచ్చు నలరులతఱి
మావి కొండగోఁగుపూవుల, నాము తేఁ। టులయుఁ గండుఁగోయిలల రొదలను.

మ. విలునున్మోదుగు, మావిపూవులలుగు, ల్పెన్నారి యార్కా—లి గుం
ఆ పుల్లు, కంఠాందని చందువెల్లగొడుగు, న్బొల్పామటేనంగుఁ జా
ల్వాలపుం జెట్టుల గట్టుగాలి, పెరప్రోవన్మన్వలుంగుంగముల్
తే. బలుబట్టుల్గలకందు జోదలరుకార్పల్మారు పేల్మికిదుఙా. ౨౭.

రెండవ యాశ్వాసము.

తే.

గ్రీష్మవర్ణనము.

ఆ. వేఁడియొసఁగుప్రొద్దు, వేఁడఁగఁదగుచందు,। నెపుడు మునఁగ నీఱులింకుకొలఁకు
సంజవింపు, నడఁగుచక్క—నయ్యయుఁగల । వేసవి తఱి యిదిగొ వెలసె వెలఁది.
జింకతాలుపిరులఁ జెదరించురే, లాక్క—। చక్కి—వింత నీటిజంత్రపుటిలు,
గీ. మానికములతెగలు, మంచిగందపుఁజాలు, । నించు మానిసిగమి కిందుమగువ. ౨
వలపుగ్రమ్ము పేడపయి మదికింపుగఁ, । గలికిమోమునూర్పు గలఁచెడు కలు
గీ. గ్రోలుచు మరురవులుకొల్పు వీణియపాట। నలరుబాఁజుఁగరనిసిఁ జెలువ! యింద.
. మొలనగ వెలివలువ గలుగు వట్రువపిఱుం । దులను, ముత్తెసరులతోడి గంద
గీ. ముగలచనులఁ, దానపుంబొడివలచెడి । నెఱులబాఁజుఁగు కొఁక నెలఁతయడఁచు.
అత్తుగుత్తమైన లత్తుక జాత్తిలి । నట్టి బలుపిఱుఁదుల యతివయందె
యడు,గిడినపుడెల్ల నంచరవళిఁబోలు, । చనుఱుదాల్పు నెడఁదనుచుమరుని.

ఆ. గీ. మంచిగందమలఁద మంచువోలెడి ముత్తె। సరులఁ గొనల జిగియొసంగఁబొ
బసిఁడి మొలరవణపుఁ బసమించు పిఱుఁదులు,। నెవనిమదికివేడ్క నిడవుపఁ

ఆ. గీ. పొడమిచెమటగ్రమ్మ క్రొడలి సందులునెండ।వదలియపుడు బరువువలువలు,
లను వలిపపుఁజైఁటలను సవరించెద। రెత్తుచనుల యువిదలీయదనున.

ఆ. గీ. గందపడుసు జాలుగల వీవనలగాలి,। ముత్తెసరుల చనులమోవఁజేఁత,
నించు వీణెరవళి నెసఁగెడిపాటల,। నిదుర తెలుపఁబడునె నేఁడు మరుఁ

ఆ. గీ. గొట్టుగాలిదుమ్ము గొట్టఁజుట్టును, బ్రొద్దు। వెట్టయెండనేల బిట్టుగాలి,
చేడెఁబాయువంత నెకఁగ్రాఁగు తెరువరి। కలవిగాదు చూడనైనఁజాన.

ఆ. గీ. పిడుగుటెండఁ జాలనుడికి, మెకమ్ములు। హెచ్చుదప్పి దౌడలెండి, మెదుపు
కాటుక బొరచదలుగాంచి, నీరనియెంచి। యడవినడుమఁ బరువులిడెడునిపుడు

ఆ. గీ. ఎలనగవులవగల, నేసచూపుల, వన్నె। కత్తెలెదను వేడ్క కాంద్రకించు
విలుతు చిచ్చుమంట వెడలింత్రు వడిఁ జందు। జక్కనినగలఁ దుదిసంజలవెౕ

తే. గీ. ప్రొద్దు వెలుఁగులఁగడుఁగ్రాఁగి,త్రోవనుడికి,।కాలుదుమ్మున,నౌదల వాల,మలి
నడక, సారెకు నూర్పుచుఁ బడగదారి। నెమిలినీడను సయితము నిలువఁగోరు

ఆ. గీ. బిట్టుదప్పిగండు బెట్టిదమడఁగి, యూ। ర్చుచును సారె, కడుఁదెఱచిననోట
వ్రేలనాల్కఁ, గదల జాలు, సింగము దరి। నేని యేనికలను జానదువదు. ౩.

ఆ. గీ. వేఁడివెల్గువెలుగు పింఛునఁగ్రాఁగి, గొం। తెండఁ, దుంపురడఁగి, యొసఁ
బడలి, నీరుగోరు బలుహజ్జమెకములు। నిపుడు సింగములకు నెదఁజడియ

ఆ. గీ. వ్రేల్చునగ్గిఁబోలు వేవెల్గువెల్గుల। కాఁక నుడలునెడద కమలి, నెమిలి,
పించియంపుఁగంటి పిండునసూరుంచి। యొద్దనున్న చిలువ యునుముగొ

ఆ. గీ. నాగముస్తెలెండిన బురదయునుగల। గుంట నిడుదమూతి గుంద్రములను ౧౦.
గ్రొచ్చుచున్న పలుగుగుంపువేఁడి వెలుంగు। వెట్టకడలి యడుగుపట్టునెకొ

ఆ. గీ. తద్దవేఁడి వెలుఁగుతండముగలప్రొద్దు। కాఁపఁ, గప్ప యడుగుగలియు నీ
పడియనుండి దూఁకిపయి, దగగొనుపాఁప। పడగగొడుగు క్రిందికడనునిలు

తే. గీ. ఎల్లతూఁడులపిండులు కెల్లగించి। బిద్దఁజేపలు బెగ్గుల్బెదరిపఱవ
నేన్గులొండొంటితోఁ బోరనిపుడుగూడి। పడియఁద్రొక్కిన దట్టపుఁబాడెఁజె

ఆ. గీ. తనరఁ బ్రొద్దుజిగిని దలమానికపుఁజాయ,। వ్రేలునాల్కజంట గాలిద్రావి,
విసపుటగ్గి నెండవేఁడి నుడుకుత్రాఁచు। కలఁగి దప్పిఁ, గప్పకొలమడఁపదు.

ఆ. గీ. నురుపు చొంగకప్పునోళుల, వెడలించి। యెఱ్ఱనాలుక, లిపుడెత్తి మోర,
లంది దూప, గేదెమంద నీర్వెదకుచుఁ। గొండగవులనుండి బెండగిల్లె.

పోల్లగడుఁగాలఁబచ్చికమొలకలెండె;। నెండుటాకులఁ జెడుగాలి యెగిచె వడిని;
ప్రొద్దువేఁడిమి నీళుల పాలుపుడఱిగె; । నడవులెల్లెడఁ గన నిపు డడలు ప్రబలు.

ఆ. గీ. విరియు క్రొత్తకుసుమ విరితేటచెందిర । పుఁజిగిఁ బ్రబలుగాలిఁ బాలుచువడిని,
గడలచెట్టు లీవ కౌఁగిలిఁ దడఁబడు । నడవిచిచ్చుగాల్చె నన్నియెడలు. ౨౨.

ఆ. గీ. గాలిగొట్టఁగొండగవులఁజిమ్ముచుఱికెడు; । నెండువెదురుఁబోళ్ల దండిమ్రోఁగుఁ
బూరిలోన నిముసమున బగ్గుమనిమండు;। వాడఁగొట్టుదావు లేడిగుంపు. ౨౩.

తే. గీ. బూరుగడవులఁ గడుబెద్దవోలెనగుచు,। మ్రాఁకుతోల్ట్రల నవరంజిరంగుఁదాల్చు,
చెండుటాకులచెట్టుల కెగయఁబ్రాఁకు । చడవి నెల్లెడఁ గాలిచే నగ్గిదగుగు.

తేఆ. గీ. ఎరియనగ్గిమేను, లేనికగురుపోతు । పొగపుఁదొరలుమాని పగలు, చెలుల
పగిదిఁగూడి నిస్పబాదను, వడిఁబాదఁ । దెరలి యేటిపరవు తిన్నెలొందు. ౨౫.

క. వెలిమాడుపులను రేలి । మ్ముల నిసురించెడు పొలంతి మోములుగని ని
చ్చలు పూసెఁ దడవు, వేసవ । నెలవెల్లఁ దనంబు సిగ్గునెఱిఁజెందెడినో.

ఉ. ఊరుచుఁ బుల్గుగుంపు తమరుండెడిచెట్టుల నాకు రాలుటన్;
జేరును గోఁతిదాఁటలఁతఁ జేద్వడి కొండలమీఁది యారము;
ల్గోరుచు నీటినెల్లెడలకు న్గరుపోతుకొలంబువాఱెడి?
న్నీరెగఁజల్లు నూతిగమి నిడ్పుగ నెన్మిదికాలిముత్తముల్. ౨౭.

చ. నుకమున రేలు మేడపయిఁ జొక్కుగఁ బాయపుఁబోట్లు పాఁడఁద
తే. మ్మికొలఁకు నీటఁదానమున మేనలరం, గలిగొట్టు పూలతా
వికిముకు తన్పునెందఁ, జలివెల్గు వెలుంగులు ముత్తెసర్లు హా
ఆ. యికలుగఁజేయ, వేసఁగిసకీ? జరుగం గడునింపు నింపెడిన్. ౨౮.

మూడవ యాశ్వాసము.

వర్షావర్ణనము.

ఆ. గీ. చినుకుమొగులుసాకుచే నాము లేనుఁగు, । ల్మించుసిడము, లుఱుము మేలిమద్దె
లలును జెలఁగ సామివలె బిట్టులివుతోడ । వచ్చె మబ్బుకారు వలపునెరప. ౧.

ఆ. గీ. క్రమ్ముమబ్బులాకసమ్మెల్లఁ గడునల్ల । తొగలరేకుజిగిని, దగ నలఁగిన
కాటుక పెనుప్రోపుకరణిఁ, జూాలాంద్రచ । గ్గవకొన జతఁ కొన్నికడలఁబాల్చె.

ఆ. గీ. దగనెుగులు వానకోయిల దడములెంతొ । కోర, నీళుల బరువునఁ గ్రుంగిమబ్బు,
లిడుచు జడివాన, వీనుల కెడఁదకెలమి । నిచ్చునులివుల మెల్లన నేగుఁజదల.

శుద్ధాంధ్ర ఋతుసంహారము.

ఆ. గీ. మొగుళులు పిడుగురొదఁ బోరివెఱపించుచు, । మించుగొనవు వేల్పుమేటివిల్లు
పట్టి, బెడిదపు జడిపాటు వాలమ్ముల । నలఁచు బలిమి తెరువరుల యెడంద. ౪

తే. గీ. పిల్లి కన్నా చిరుప లల్లై పిల్లుమొలక । లను, ముదురునేల తాటాకులను, జంజి
రుపుల, మగరాలకంటె వేరు రతనముల । నగలుగల మేలిమగువను మిగిలెనే౫

తే. గీ. ఎపుడు సుఖములు వీనుల కింపుఁ బెంప,
నందముగ విప్పుగల పించి యములు విప్పి
ముద్దిడుటఁ గౌఁగిలించుట మురువుఁ జూపు,
చాడఁజాగెను నెమిళుల జోడులిపుడు.

తే. గీ. ఒడ్డుచెట్టులఁ గూలఁద్రోయుచు నలుఁగడ, । వడియొసఁగి కలఁగిన నీళ్లఁ, జెడిపెపడఁతు
లట్టు తిరుగుడులు గలిగి; యరుగు సరగ । నేళు లిప్పుడు మున్నీటి నెనయనింత?

తే. గీ. కోలుక జింకలు, మొలచిన క్రొత్తమెత్త । నల్లపచ్చిక మొలకల నెల్లయెడలఁ
గప్పఁబడి క్రిందఁ, గ్రొన్నన లొప్పుచెట్ల। నందమగు వింజపడవు లింపవును మదికి.

ఆ. గీ. ఇసుకనేల లడవి నెల్లెడఁ, బెదరున । నదరు నల్లతొవల యట్టి కనుల
నందమైన మోములమరు జింకలు గ్రమ్మ,। మదికి సంతసమ్ము వొదలఁ జేయుఁ౯.

తే. గీ. వెలిచవులుగన్న చెలువలు, వలపున, మఱి। బిట్టుఱుముచున్న మబ్బులు, దట్టపిరులు
గ్రమ్ము రేలను, మెఱపులు గానుపింపఁ। ద్రోవ, యరుగుదురనుకొన్న తావుఁ జేర.

ఆ. గీ. అలుకిడు పెనుసద్దు లడరించుమబ్బుల । మించులవలన మది మించఁ బెగడి
యెమ్మెకాండ్రు నేరమెంత చేసిన, నెజ్జ । బిగ్గఁ గౌఁగిలింత్రు పేర్మిఁ జెలులు.

తే. గీ. విడిచి సొమ్ములు కలపము విరులదండ। లను, జిగురుమోవి దొండపండు నదరుకటి
తొగకనుల నీటనానిచి, తొఱఁగియాస । లుండిరిప్పుడు తెరువరి యువిదలతివ?

ఆ. గీ. కరము వెల్లనగుచుఁ గాదము దుమ్ముఁ బు। ర్వులను గ్రమ్మి, చిలువపోల్కి మెఱకఁ
నడకఁజాగి బెదరునను గప్పకొలములు । గనిన క్రొత్తనీరు చనియెఁ బల్లు. ౧౩.

ఆ. గీ. విడిచి పూలులేక వేడుకపడు తమ్మి । తీవఁ, దేంట్లు వీను తియ్యరొదలు
మించ, నాడు నెమిలిపించెపుఁ గనుగమిఁ। చెలియమిఁ గతిక్రొంతొగలనిపడియె.

తే. గీ. క్రొత్తయుఱుములు విని మత్తుగొనుటఁ బట్టి, । సారె గీపెట్టుచున్నట్టి కారుటేస్తు
చెక్కులచ్చపుఁ గఱితొగ చెన్నుదాల్చె। తుమ్మెదల దిమ్ము నాముసీర్గ్రిమ్మికొనుట.

తే. గీ. కొనలముద్దిడ నీటవంగిన మొగుళ్లు, । క్రమ్మనెల్లెడ నూటలు, కడఁగనాడ
నట్టువపులుంగు మొత్తము, లట్టులిపుడ । చూడ వేడుకపుట్టించు సొంపుదాల్చె.

ఆ. గీ. మద్దికడప యేఱుమద్ది కడిమి మొగ । లులఁగదల్చి, యూవిరులవలపులు
గలిగి, చినుకుమబ్బు కలయికఁ జల్లని । గాలి యెవనియిచ్చ గలఁపమండు. ౧౭.

సీ. గీ. పేము౯మలను వ్రేలుకురులను, బెట్టువలచు। వీచు నగపూల, ముత్తెపుచేరులొప్పు
చషులఁ,గలువల్పు మోములు,ననుపు కాంద్ర। వలపునొదలింతురి త్తతికులుకులొల్లు.
ఆ. గీ. ఘ్ాంగ౯దీవ వేల్పు మేటివిల్లై నేయు। నీటిబరువు పంపు నెలిమొగుళులు,
మొలరవణము రతనముల వీను చుట్లొప్పు। కలుకులు దెరువరులఁ గలఁచిరొకట.
ఆ. గీ. కడపక్రొంబొగడ మొగలివిరిదండలఁ। దలల వవిదలిపుడు దాల్చి; కొడినె
పూవుగుత్తులెదకుఁ బోలిన తెలఁగునఁ। గూర్చి వీనుఁగలఁ జేర్చికొంద్రు. ౨౦.
తే. గీ. కలి యగరుహెచ్చు గందము గలయనలఁది,।క్రొమ్ముడులు విరితావులఁగ్రుమ్మరింప
విని యుఱుము, వడిఁగడసంజఁ బెద్దలయిలు। విడిచి,చేరుదు రువిదలు పడుకటిల్లు.
తే. గీ. ఎత్తు, తొవరేను కఱ, నీటనెసఁగువంపు,। వెల్లగాలిదగిలి యల్లనల్లనాట,
వేల్పు దొరవిల్లుగలమబ్బుపిందుగ్రుచ్చి। లించెనో! కుందు తెరువర్ల లేమలయెద.
ఆ. గీ. వాననీటఁ జల్లవడిన యడవియొప్పఁ। బూచుకడప పూలఁబొంగునట్లు,
లాడునట్టుగాలి నాడుకొమ్మలచెట్ల,। మొగలిమొగడకొనల నగెడునట్లు. ౨౩.
ఆ. గీ. తలలఁ బొగడపూలదండ జాజులతోడఁ,। బెద్దగోరఁట ననువిరి మొగడలఁ,
గడప పూలఁ జెవినగలమగువలకిప్పు। డీ మొగులుగమియిడు సొమ్ముపగిది. ౨౪.
తే. గీ. కలుకులెత్తు వెడఁద చన్నుఁగడల ముత్తె। సరి, విరివిగుంద్రపిఱుఁదుల సన్నపట్టు
వెల్లచీరల, ముత్తులెవ్వలయుకొను। లందుఁ గ్రొన్నీటి తడిపొడుగారుదాల్చి.
ఆ. గీ. చెంది క్రొత్తనీటి చినుకులచేఁ జల్వ,। బూలవంగు చెట్లఁ బోలనార్చి,
మొగలిపూవుఁబోల్లఁ దగవల్పు నీద తె। [illegible] యువిదమొనల గ్రుచ్చిలించు.
తే. గీ. నీటవంగిన మనకెత్తు నెలవిదియళి,। బరు [illegible] బలిమిఁజుట్టు
ముట్టుకొర్చిచ్చు నెకలచేఁ బుట్టువె [illegible] జము నలరింపఁగడఁగెనొక్కొ.
చ. ఎలములు చాలఁగూరుచుట నింతుల [illegible] నిపూ
వులుగలచెట్టు తీవలకుఁబోవని చుట్టరికి [illegible]
ర్వలుగలవారి మూరువయిప్రోవఁగఁజాలుచు మక్కికావుల
న్వలచిన పెక్కుమేల్లొసగు వానలకాలము నీకుఁ బైదలీ. ౨౮.

శుద్ధాంధ్ర ఋతుసంహారము.

నాల్గవ యాశ్వాసము.

శరద్వర్ణనము.

తే. గీ. కనుప పూవల్వ, విరిదమ్మి కలికిమోము, । నామిటంచలనాదను నందెరవళి,
పండు వరివంపు మేల్మేను వలఁజ గ్రొత్త । యందగత్తెవలెను బంటయదనువచ్చె

ఆ. గీ. తెల్లవతిచెనేల తెల్లపూ,గ్రేల జా । బిల్లి, యేళులఁ దెలిపిట్టలు, గొలఁ
కులఁ దెలితొగ, లడవి నలరులవంగునే । డాకనంట్లు, తోఁటనలరుజాజి.౧౨.

తే. గీ. ఎగురు మీనందపు మొలనూల్నగలు, దరులఁ
బరఁగు తెలిపిట్ట గుమియుత్తె సరులు, పఱపు
తిన్నెవట్రువ పిఱుఁదులు సన్నయేళు
లరుగు మెల్లగలాహిరి యతివలట్లు.

ఆ. గీ. వెండి సంకుతూఁడు వెలిమొగుళులు, నీరు । లేమిఁ జులుక నూర్లలెక్కగాలి
వడిఁ జనఁ జదలొక్కయెడ వీవనలవంద । విసరు పుడమితేని వితముఁజూపు.

ఆ. గీ. వలపు గొలుపవు? పరువముగలయెవ్వని । మొదను గలపు కాటుకదొరనంద
మవుచుమిన్ను, మంకెన విరులపొడి నెజ్జ । నగల మన్ను, పండిన వరిచేలు. ౫.

ఆ. గీ. చల్లగాలిఁగదలు చక్కనికొమ్మల । పఱపు, పొడము పూలతఱచు,మెత్త
ననలకొనలు, నాముకొను తేంట్లు గ్రోలిన । తేనె, కాంచనకునమైనలంచు.

ఆ. గీ. చుక్కలగుమి నగలసొంపు, మబ్బులమాటు । పోవు చందమామమోము,వెలఁది
వెన్నెల వెలివలువ వెలయరే కన్నియ । సాటినెదుగునాఁడు నాఁటికిపుడు. ౭.

ఆ. గీ. కన్నెలేడి మొక్కలన్నలి యలలచే, । నంచబెగ్గురు గమియలముదరులఁ,
దమ్మిదుమ్ము నెఱుపు దాల్చునేళ్ళొనరించె । నెలమి నంచరవళి నెల్లరకును. ౮.

ఆ. గీ. కనులపండు, వెదవుగొను వెలుఁగులగమి । నలరఁజేయు, నీటిచలిచినుకులు
గురియు, వలపు విసపుఁగోలదాఁకినపూవుఁ । బోళ్ల మేనులేర్పుఁ బోరినిజంబు.

తే. గీ. బరువు వెన్నులవంగిన వరులనూఁచు, । చలరులను గ్రుంగుగోఁరట లాడఁజేసి
విప్పుతమ్ములనొప్పు లీవియఁగదల్చి । గాలిగోవాళ్లయెడఁదలఁ గలఁచుఁబలిమి.

తే. గీ. కలఁగు నెడఁదలయంచుల కవలఁ,దేట । విప్పుతమ్మితొగలగమి, వేకువలను
గాలిమెల్లఁగదలు తరఁగలవరుసల। వడిఁగొలంకులు తహతహపఱుచుమదిని.౧౧.

తే. గీ. పోయెవేల్పుల దొరవిల్లు,మొగుళులయెడ। మెఱుపు విస్సిడమిప్పుడుమెఱవదు,మిను
లెక్కగాలుల నూఁపపుగొక్కెరలు, నె। మిళులు దలయెత్తిచూడవు మింటివంక.

గీ. షడ్లిమరందమునట్టు వలుమానుసెమిళ్ల, । నించుపాటనెసఁగు నంచలఁజనెఁ;
గడప కొడిసె మద్ది కడునాలవిడిచి, యే । డాకనంట్లఁజేరె నలరుసిరి. ౧౩.

తే. నల్లవావిలిపువు నెట్టి యుల్లముగొనఁ,
గోఱలు పులుఁగులగుము లెసఁగఁగూయ నెలమిఁ,
దుదలనిలిచిన లేడి కనుదోగలుగల
యలరుఁదోఁటలు మగల నొదలఁగలంచు. ౧౪.

తే. గీ. కవలుచుచుసారె వణఁవాతఁ గాలి తమ్మి
తొగలఁ, గడుఁ జల్లవడి వాని తగులుకతనఁ,
జెట్లయాకులసందులు నెందుమంచు
రాల్చు,చు సుఱుతాల్పులయెద ల్త్రాల్చునిపుడు. ౧౫.

తే. గీ. కప్పఁబండిన వరిచేలుగనని నేల,
నందముగఁ దర్చు సుగమున్నయాలమందఁ,
గూయ నెదురుగనంచ జెగ్గురులగుములు,
తల పొలము లిడు మెయితాలుపులకు నెలమి. ౧౬.

తే. గీ. మించె నంచలు నడకల నించుఁబోఁడ్లఁ;
గెలిచె విరిదమ్ములు మొగపునెలవెలుంగుఁ
గరితొగలదల్చె నామునఁ గదలుకనుల;
నన్నతరఁగలు కన్బొమ చెన్నుమీజె. ౧౭.

తే. గీ, విరుల బరువునవంగు చివురులప్రేంక
నంపుఁదీఁగెలు, గైసేసిన చెలులచేయి
మురువుప్రముచ్చిలుఁ; గంగేలిపూలఁ జక్క-
ని విరజాజులు పల్నగు నెలజిగులను. ౧౮.

తే. గీ. కొనలపొలి కటి కడుఁదట్టపు నెఱకలను। గ్రొత్తజాజులునింతురు కొమలు; మేలి
పసిఁడి కమ్మలవీనులఁ బలుతెఱఁగులఁ। దనరునల్లగలువ పూవులనుచుఁగొంద్రు.

ఆ. గీ. కలుకు లలరునెదలఁ గైసేయుదురు ముత్తె। సరుల గంధములను జనుఁబాలములఁ
గడు విరివి పిఱుఁదుల గంటలమొలనూళ్ల । నడుగువనల గిలుకుటందె జిగుల.

తే. గీ. వెలయరాయంచలును విరివెల్లదొనలు, । పచ్చరాజిగిగల నీటిపట్లపొచ్చ
సిరిని జెందును మబ్బులుచెల్లఁ. లి వెలుంగు చుక్కలు గలయఁ బర్వంగ, నింగి.

తే. గీ, వీచుఁ దొవవల్పు చలిగాలి, డల మబ్బు। గములు గంటికెనింపగుఁగడలు, తెఱు
నీరు; పండువరులమించునేల; విన్ను । వెలిజిగులనెలఁ జుక్కలవింతఁగొలుపు.

ఆ. గీ. అలరెఁబోఁడుచు ప్రొద్దువెలుఁగులఁదమ్మి, మే
లువిదమోము చందమునుంది నేఁడు;
వెల్లతొగయుఁ గ్రుంకవెలివెలుంగుచుడింగె
మగఁడు వాఁడుమగువ నగవునగిచె.

తే. గీ. కలికికస్తురి నల్లతొగలను, మెఱయు
పసిఁడి మొలనూలి నామంటంచ నకిరపళ్ళెఁ,
గనఁగఁదగుమోవి జిగినిమంకెనలఁగని,
విడుచుఁ గన్నీరు తెరువరిమెడఁదఁగలఁగి.

తే. గీ. చంపుసిరి బిత్తరుల మోములందు, నించు
నంచపలుకుల రతనపుటందెలందుఁ,
బొలుచు మంకెన బెడఁగు కెమ్మోవులందు
నునిచి, పంటయదనుసిరిచను నెవటికో.

మ. ఎడఁదన్దప్పఁగజాలు పంటయద, నెంతే నాముకొన్నట్టి క్రొ
త్తడివోలె, న్విరిదమ్మి మోము, కలనందమ్మాతొనల్గన్ను, లే
ర్పడఁగాఁ బూచిన క్రొత్తజెల్లు వెలివం ద్దాల్చుచున్నట్లులా
గడరందెల్లని కల్వపూలగమి, యింపొమీకు నెల్లప్పుడున్.

ఐదవ యాశ్వాసము.

హేమంతవర్ణనము.

తే. గీ. క్రొంజిగురు పైరుమొలకలు గూర్మి నింపఁ,
పూచులొద్దుగు, నెరపంటఁ బాలుచునరులు,
మాఁయుతమ్ములు, గురిసెడు మంచుగలుగు,
చలియదనువచ్చెఁ గులుకు గుబ్బలమిటారి?

ఆ. గీ. మంచుముల్ల చందమానులమాదిరి । చపికి నింపు కుంకుమము దవుకెంపు
గొన్న ముత్తెసరులు గ్రొత్తపాయపువగ । కత్తెచనులఁ దాల్పఁగలదె నేఁడు. ౨.

తే. గీ. అందకత్తెలకై జతలందు మురువు
బాహుపురులను రవణముల్, బటువు పిఱుఁదు
లందుఁ గ్రొంబట్టు పుట్టము, లలముకొన్న
చనులవలిపము, నంటుగాంచవు సిముసము.

తే. గీ. నైఁడిమాటికముల వింతపనుల మొలగ
వఁకములను బిఱుఁదుల్వనఁచ పలుకుఁజిలుకు
సంవిమలఁ దమ్మి చెవ్వులనఁదునడుగు
దమ్ములను డాల్పరిప్పడు కొమ్మలుచెలి? ౪

గీ. పొందుఁ బఁసువుకొఱఁఫ్డు పొనరుతురు పొ
లఁతులు వ్రాని పసుపుప్రాఁతలను నొడళుల,
నాకుఁ దీవియవ్రాతల యాఁదములను
మోముఁదమ్ముల, నల్లగల్పొచలఁదలల, ౫

ఆ. గీ. పొందనలఁతేఁ జిక్కు మోముల వెల్లన
గలయువిదలు నగవు కతములున్నఁ,
గడునగరు పలుమొనఁ గాయపడిన మోవు
లదరినాంచురంచు మది జెదరి. ౬

తే. గీ. చేరి గుత్తపుఁ గుబ్బలబోర, నలఁగి । వాని రాయిడిఁ, జలికారు పచ్చికతుద
వ్రేలు చినుకులనెపమున వెగ నేడ్చు । చున్న పగిదిని గనుపట్టుచున్నదింతి?

తే. గీ. తమ్మెగనుగొననాఁచు డెందమ్ము. క్రమ్మఁ
దఱచు వరిమొలకలు, లేడి దరములొసఁగ
మించు సింగారము, మంచి కొంచ
పలుకులెంచునడఁగ, దలపోలప్రోడలు. ౮

తే. గీ. నెఱవిరియు నల్లకొవలచే నిఱుఁబొంది,
యెదలుగలఁగిన చెంచల నెసఁగి జిగి,
జేటకపుఁజల్ల సిబుఁ దేజల్లు
కొలఁకులుఁగొను నొడలితాలుప్రల యెదలను. ౯

తే. గీ. పండు, చెప్పడఁగి పలుపఁబఁడుచు నుంచు
వానఁ జల్లని గాడ్పుల బలిమిఁ, బ్రేంక
నంపుఁదీవియ వగ కానినంటువాయు
వెలఁది పగిదిని గనఁ గడువెల్లఁబాటు. ౧౦

తే. గీ. పూవుఁదేనియతావి పొల్పుగలనోళ్లు,
లూర్పు గాడ్పులవలచెడు నొడళులొప్ప,
నొండొరులమేనులంటఁగ నునిచి, పండు
మసుని ములుకులనొత్తున నూనిసీకవ. ౧౧

తే. గీ. వాతెఱలఁ బలుమొనగంట్లు వలనిగుఱులఁ,
జనుగవల గోటిఱక్కులఁ, జక్కఁదెలియ
నగును గ్రొంబరువపు జవరాండ్రపొందు
నందు నక్కటికము లేని చందమిపుడు.

తే. గీ. చేతనద్దముగొని యొక్క చెలువమోము
దమ్మిఁ గైసేయు నీరెండ నెమ్మొకాఁడు
చవిగొనంగొనఁ బలుమొనఁ బవిలినట్టి
మోవిక్రిందికిలాగి యుప్పడుగను మఱి. ౧౩

ఆ. గీ. తద్దపొందు నలఁతఁ దస్సిన మెయినోర్తు
రేమెలఁకువఁ గెంపు రేఁగుకనుల,
నురలి మెత్తఁబారలు నెరిగుమిలో లేఁత
ప్రొద్దుజిగులు గాఁప నిద్దురగొను. ౧౪

ఆ. గీ. వలుదయెత్తుచనుల బరువునవంగిన
సన్నమై పెఱ చెలి చన్నతావి
పొలుపుదండఁదాలఁచి తలముడుచునుమబ్బు
నల్లదట్టపు నెరిమొల్లమిపుడు. ౧౫

ఆ. గీ. క్రేవులనల్లసొబగు వెంట్రుకలరగంటఁ
గనుచు, వేరొకర్తు గనిచెలువుని
పొందుఁ జిన్నె మేనఁ, బొంగుచు, మోవిఁగెం
పలరఁ, గ్రొత్తయొత్తువలువగట్టు. ౧౬

ఆ. గీ. తడవుపొందు గొండ్లి దప్పి చెమ్మట సన్న
యొడలి సడలుపాటు కడు నలఁగిన
పెందొడ సనులపెఱవెలఁదులు తలయంటు
కొనెదరు సురుచేలుకొనఁగనిపుడు. ౧౭

మ. ఇడు మీకు న్సగమీయిపంపుఁ దఱియెంతే, నిట్టి యొప్పంగమి
న్బైడఁగ్రై, బల్మినిగొంచు జోటులయెద, త్పైకుల్వరుల్పండి యొ
ల్లెడగుడ్డమ్ముల దర్లు గ్రమ్మికొన, మంచెచ్చోఁబడ, న్గొంచలు
న్నుడులన్పాటల మేనుదాలుపులవీనులొప్పకఁగాఁ జేయుటల్. ౧౮

ఆఱవ యాశ్వాసము.

శిశిరవర్ణనము.

తే. గీ. ముదురువరిసెఱకులు పుడమిగ్రమ్మఁగ, నింపు । నందుఁగొంచ పలుకులందగింపఁ
సురుఁడు పొచ్చి మగువ మదియలరించెడి । యాకురాలుకారు జోకవిసము.

ఆ. గీ. మెఱుఁగుఁదొడలపోలఁతి మెప్పగుఁ, గిటికీలు
మూయులోనియిల్లు, ప్రొద్దువెలుఁగు,
లగ్గి, బరువువలువ, లతివలు జవరాండ్రు,
చాలనిప్పుడు మేను తాలుపులకు. ౨.

ఆ. గీ. చంపువెలుఁగుల వలిగందము, పంటకా । రు నెలజిగుల సొబగుగనెడు మేజ
మీఁది నెలవు, మంచుమించునఁ జల్లని । గాడ్పు, నిప్పుడింపుగావుమదికి. ౩.

తే. గీ. ఇనముగురియుటఁ గడుఁజల్వనెనస్రియింకఁ । జందమామ వెలుంగులఁ జెందిసీతు,
వెల్లచుక్కలగమిపేరి బెడఁగునగల । రేలుడలితాలుపులఁదన్పఁజాలవిప్పుడు. ౪.

విరులదండలు గందము విడెముగొనుచు,
మోము దమ్ముల వలపింపఁ బూవుఁ జేనె,
వెలఁదులిప్పుడు చొత్తురు వేశ్మ, నెల్ల
యెడఁ గటియగలుపొవగ్రమ్ము పడుకటిల్లు. ౫.

గీ. తప్పలోనరించి, వెఱపింపఁ దడవలెన్నొ
వడఁకు గదురఁగఁ, జెదరునఁ జెడియెడంద,
కలియఁగోరెడు చెలువురఁ గాంచి, పొచ్చ
మత్తు, మగువలు నేరము ల్మఱవిరపుడు.

తే. గీ. కడువలచుపడుచులు కనికరముమాలి,। తడవు సుగపెట్ట నువిదలు నిడుదరేల
రాయిడినినొవ్వనెడ తొడ రాతిరికడ । నల్లనల్లన దిరుగుచురాడనాడ. ౬.

తే. గీ. ఎంతొచక్కగనైక పాలిండ్లనుక్క । నెట్టిపట్టువలువ యెదకియ్యసొగసు,
విరులునడుమను నిలిపిన కురులతోడ । జెలులు గైసేసెదరొమంచు చేరుగడను.

గీ. కుంకుమునఁ గెంపుదాలిచి, క్రొంబరువపు । వేఁడినంటఁగ నింపిడు వెలఁదిమిన్న
గుబ్బలెదనలఁగింపఁగ గెబ్బచలిని । గూర్కుచున్నారు బొజుఁగులు కోర్కిఁదీఱ.

గీ. వలచునూర్పుల, లోనల్లగలువ గదల,। మదిఁదనిపి పొంచుతలఁపులఁబొదల జేయు
మత్తుమేల్గులు, గ్రోలుదుర్మగువలు నిసు । లను బొజుంగులతో నిమ్ముల నిపుడింతి?

తే. గీ. కైపుసెలుపఱ, నాకరితరేపకడను
జను మొనలు పెనిమిటిగౌఁగిలి నడఁగఁ, జెలు
వునిఁ దనిపినట్టి తనమేనుగనుచునగుచుఁ
జనుఁబజుకటిల్లు విడియొండు మనికి కిపుడు.

తే. గీ. బలుపిఱుందులు లోఁతు పొక్కిలి యసదు న
డుము మెయిజగియగల యొండుకొమతొలఁగిన
యలరుదండల, కమ్మని యగలుపొగల,
మెలికొనల కొప్పు గొనివేగఁదలివమువిడు. ౧౨.

తే. గీ. ఇపుడు, వీనులూరయు నెఱకడకన్నుల, । మూపులబారలు నెరిముత్తములను,
మోవికెంపుల, నగుమోముపసిఁడిదమ్ము । ల, నువిద లిలుసిరుల లాగుగనిరి. ౧౩.

ఆ. గీ. విరివిమరుని యురవుబరువున, వలుదచ । న్గవనుసుంతవంగుకొనుకతన,
నల్లనల్లనరుగు, చలివరాతిరిపొందు । వేసమువిడి, పగటివేసముగొను. ౧౪.

తే. గీ. గోటిగుఱ్ఱగమ్ముపాలిండ్ల కొనలుగనుచుఁ,
బుడుకుచును బలుగంటుల మోవిచిగురు
లించుకలయికవేసము లెన్నుచు విద
లందమొనరించెదరు మోములందువేగ.

చ. కడనెలజంట మీకిడును గావుతమియ్యది చాలమేలు, తీ
పడరుప వర్ణునించు, లనయంబును హెచ్చఁగ బెల్లపుంబనుల్,
ఆ. పడఁతులపొందురంతుఁ విడఁబాటి, మరుం డెసగంగఁ గ్రొవ్వుచే
నెడనుడికింపఁజాలి తమకింపగు జాణలఁబాయు జంతలన్.

తే. గీ. నీవెనేనని పలుకుల నెలఁత పలుకు । కబ్బములకూరు పరి తలకట్టుతలఁపు
లచ్చ తెనుఁగునఁగూర్చితి, నరసి, తప్పు । సైఁచి దిద్దఁగ వేఁడెదఁ జదువరులను.

గద్యము. ఇది శ్రీమత్తైసినకర్త్రి వ్యాసేశ్వర కృపాపాత్రాశ్వలాయనసూత్రాత్రేయస
గోత్ర స నామరామాభిరా మాకుండి వేంకటాంతతర్వాణిపుత్ర కాకరప
వేంకటవైద్య రామాంబాదౌహిత్ర చిరాయు స్సీతారామాగ్రజ వ్యాస
మూర్తిశాస్త్రి శుద్ధాంధ్రీకృత శ్రీమహాకవి కాళిదాస ఋతుసంహారము
తత్సంఖ్యాశ్వాసోదారము.